

۱۴۳۵/۱۷۹

زبان‌شناسی سکه‌های ایرانی در عصر ساسانیان

دکتر عباس سعادت‌ی

محمدصادق احمدی

انتشارات فرانما

۱۳۹۵

سرشناسه: سعادت، عباس، ۱۳۴۹

عنوان و نام پدیدآور: زبانشناسی سکه‌های ایرانی در عصر ساسانیان / عباس سعادت،
محمدصادق احمدی

مشخصات نشر: تهران، فرانما، ۱۳۹۵

مشخصات ظاهری: ۲۴۶ ص.: مصور، جدول

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۰۴-۵۷-۹

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۴۱-۲۴۶

موضوع: سکه‌های ساسانی- سکه‌شناسی- ایران- تاریخ

شناسه افزوده: احمدی، محمدصادق، ۱۳۵۱-

رده‌بندی کنگر: ۳۹۵ ز ۶ س / CJ۳۷۶۴

رده‌بندی دیویی: ۷۳۷.۴۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۲۳۹۱۶۷۱

آدرس دفتر مرکزی و مرکز پخش تهران: خیابان آزادی، تقاطع رودکی، کوچه رامسر، پلاک ۱،
طبقه سوم- تلفن ۶۶۴۱۷۰۸-۶۶۵۷۴۶۹۳

زبانشناسی سکه‌های ایرانی در عصر ساسانیان

تألیف: عباس سعادت، محمدصادق احمدی

ناشر: فرانما

نوبت چاپ: اول- شهریور ۱۳۹۵

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: عصر انتظار

صفحه‌آرایی و طرح جلد: فرانما

لیتوگرافی: وتوس

قیمت: ۱۸۰۰۰۰ ریال

شابک: 978-600-7004-57-9

حق چاپ و نشر برای مؤلفان محفوظ است و هرگونه نسخه‌برداری از آن پیگرد قانونی دارد.

انتشارات فرانما

اهمیت سکه، پیشینه و پیوستگی آن با تمدن‌های کهن و سرگذشت و سرنوشت مردمان آن زمان موضوع جدیدی نیست. سرزمین ایران با دارا بودن هزاران سال تاریخ و ارتباط با مردمان و ملل مختلف طبعاً از نظر مبادلات تجاری و ضرب سکه از جمله کشورهایی به شمار می‌رود که آشنائی با سکه‌های آن و بررسی و پژوهش در این‌باره از دیرباز مورد علاقه محققان و به ویژه سکه‌شناسان بوده است. سیر تحول ضرب سکه در ایران همواره با تحول نمادها و علائم در زبان‌های به کار رفته در آن‌ها عجین بوده است. این نمادها و علائم نیز به نوبه خود می‌تواند منعکس‌کننده فرهنگ، تفکر و روابط اجتماعی مردمانی باشد که در آن دوران زندگی می‌کردند. در سکه‌های ساسانی از خط پهلوی میانه و نمادهای مذهبی مانند آتشگاه، نگهبانان آتش و انواع زیورآلات و وسائل زینتی چه در فرمانروایان مرد و چه زن استفاده شده است. نحوه ضرب سکه و اشکال و تصاویر حک شده در آن‌ها با ورود اسلام به ایران و انقراض ساسانیان تا چند صد سال بعد نیز مورد استفاده قرار می‌گرفتند، اما خط نوشتاری روی سکه‌ها به تدریج به عربی تغییر یافت. بررسی و شناخت زبان و رسم‌الخط، مفاد لغوی و تغییرات زبانی آن‌ها می‌تواند به عنوان پژوهشی تازه نکات ریاضی را در خصوص زبان‌های رایج و رسمی، روابط و مسائل اجتماعی و سیاسی این دوره برای ما روشن سازد.

به شهادت تاریخ از زمانی که اقوام آریائی به سرزمین کنونی وارد شده و در آن استقرار یافتند، با وجود تمام تحولات و تغییرات از رسوم و تماز در فرهنگ و اخلاق و کردار خاص خود دست برنداشته و با تمام قوا در حفظ شئونات قومی و نژادی خویش کوشیدند و با مجاهدت و کوشش به نام ملتی بزرگ با سرفرازی و افتخار پیوسته با یک مقصود و هدف را پیمودند. روح ایرانی گوئی از آغاز زمان به پهنای آسمان بوده است. این استعداد و روح اصیل ایرانی او را مانند اقیانوسی کرد که هر موجود دیگری را در میان امواج خود هضم و معدوم ساخت و سیل‌های متناوب تاریخ را در خود فرو برده و نابود کرد.

کشور ایران در آغاز تاریخ و دوره‌های درخشان آن یعنی زمان فرمانروائی مادها^۱، هخامنشیان^۲، پارت‌ها^۳ و ساسانیان^۴ از تعدادی دولت و ملت تابع حکومت مرکزی تشکیل شد، ولی این دولت‌ها و ملت‌ها در حفظ قوانین، تمدن، فرهنگ، دین، رسوم و حقوق زندگی آزاد و مختار بودند. قوانین عمومی و کلی که بر تمام ملل تابعه حکمفرما بود، شرایط زندگی‌شان را مختل نمی‌کرد و فقط آنان را زیر نظر حکومتی مرکزی حمایت و هدایت می‌نمود. دولت‌های مقتدر ایرانی مردمان خارج از خود و غیر ایرانی را با اعطا هرگونه آزادی در زندگی فردی و اجتماعی و رعایت اصول عقل و تدبیر و سیاست اداره می‌کردند. بعضی از آنان حتی با حکومتی مستقل و دین، زبان، عادات و رسوم متفاوت با طیب خاضر منابع دولت ایران می‌شدند. به گواه تاریخ، روش و سیاست حکومتی نرم و مسالمت‌آمیز که در واتم بزرگ‌ترین دلیل شایستگی ایرانیان است، امتیاز معنوی این نوع حکومت را بر سایر ملل و ملت‌های آن زمان به اثبات می‌رساند. ایرانیان به پیروی از اصول و عقاید دینی خود پیوسته بر کردار نیک تأکید داشته و از خونریزی‌ها و کشتار مغلوبین خودداری می‌کردند.

این سرزمین پهناور و وسیع دارای مرکزیتی کامل و متحد بود و دولت هخامنشی با رهبرانی همچون کوروش کبیر^۵ و داریوش بزرگ^۶ خود موجب همه امتیازات و محاسن بودند، نسبت به تمام ملل تابعه بطور مساوی و عدالت رفتار نموده و احترام کامل را در مواجهه با دین، آئین، رسوم و اعتقاداتشان رعایت می‌کردند و به همین علت بود که توانستند بیش از دو قرن صلح، آرامش، نظم و ترتیب را پس از یک دوران سرشار از قتل و عام و کشتار دسته جمعی و وحشیگری بی‌حد و مرز برقرار سازند و با اعلام لوح حقوق بشر، انسانیت را در راه پیشرفت و تکامل سوق داده و سرمشقی برای سایرین باشد.

1. Median
2. Achaemenian
3. Parthian
4. Sasanian
5. Cyrus the Great
6. Darius the Great

اسکندر مقدونی^۱ با تمام مجاهدت‌ها و کوشش‌هایی که کرد، موفق نشد قوم ایرانی را از این امتیازات محروم سازد و خود و جانشینانش علیرغم نابودی آثار تاریخی، کتابخانه‌ها و یادگاران عظمت و بزرگی ایرانیان، مجبور شدند سرانجام در برابر قدرت و حشمت ایرانی سر فرود آورند و عادات، رسوم و تمدن ایرانیان را بپذیرند.

ارنست چارلز فرانسوا بابلون^۲ (۱۸۹۳) در کتاب "سکه‌های ایران در دوران هخامنشی"^۳ نشان داد که شاهان هخامنشی با عنایت به همین آئین، رسوم، اعتقادات و تفکرات خاص خود برای پیشرفت و بهبود زندگی این سرزمین، رواج سکه را به عنوان یکی از اصول تسهیل بازرگانی و پیشرفت اقتصادی پایه‌گذاری کردند. بابلون معتقد است کورش فاتح کروزوس^۴ که روحی‌ای روشن و علاقمند به فرهنگ یونانی آسیای صغیر^۵ داشت، نتوانست این اختراع گرانبها که زندگی اقتصادی ملت‌ها را دچار تغییر نمود را از میان بردارد و حتی به نظر می‌رسد در سراسر شاهنشاهی خود این اختراع را رواج داده و در نشر آن تلاش‌های زیادی را به خرج می‌دهد. در جایی دیگر می‌نویسد در زمان داریوش نیز برای انجام معاملات، دادوستدها و معاملات اقتصادی از این سکه‌ها استفاده می‌شد، تا جائیکه سکه‌ای به نام دریک^۶ و اسم داریوش ضرب گردید.

سکه به علت وضعیت خاص از جمله ثابت ماندگاری بیشتر نسبت به سایر یافته‌های باستان‌شناسی می‌تواند زوایای مبهم و تاریک تاریخ بشر را روشن نماید. از این منظر سکه

1. Alexander the Macedonian

۲. باستان‌شناس و سکه‌شناس فرانسوی (۱۸۵۴-۱۹۲۴م). عضو فرهنگستان و مؤسس موزه سکه در کتابخانه ملی پاریس که تحقیقات و تصنیفات بسیاری را از خود به جا گذاشته است. سکه‌ها را از مهم‌ترین معتبرترین آثار است که سکه‌های دوران ساسانیان را از جهات سیاسی، اقتصادی، بازرگانی و هنری مشخص و معرفی می‌کند.

۳. ترجمه ملکه ملک زاده بیانی و خانابا بیانی با همکاری انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۸۸، مؤسسه فرهنگی انتشاراتی پازینه.

4. Croesus

۵. آسیای صغیر یا به زبان امروزی آناتولی شبه‌جزیره‌ای است در بخش پیش‌آمدگی غربی آسیا که از شمال به دریای سیاه، از شمال شرقی به گرجستان، از شرق به ارتفاعات ارمنستان، از جنوب شرقی به بین‌النهرین، از جنوب به دریای مدیترانه و از غرب به دریای اژه محدود شده است.

6. Derrick

یکی از مهم‌ترین منابع تحقیقاتی باستان‌شناسان، مورخین و پژوهشگران به حساب می‌آید. بر این اساس، می‌توان گفت سکه سندی کوچک و پرمحتواست که ضرورت شناخت آن از جهات مختلف مانند نوع فلز، نقش و نگار، محل ضرب، نوع خط، تاریخ ضرب، ابزار ضرب و غیره مورد توجه قرار می‌گیرد. از طرف دیگر، شناسایی مذهب، اقتصاد، هنر، آداب و رسوم، صنعت، سیاست و بطور کلی فرهنگ و تمدن جز با بررسی و مطالعه دقیق نقش و نگار، نوع زبان، خط و نوشتار روی سکه‌ها به دست آمده نخواهد آمد.

بنابراین مطالعات زبان‌شناختی، زبان و خط به عنوان یک پدیده اجتماعی در هر قوم و ملتی با گذشت زمان و تحت تأثیر مسائل و موضوعات مختلف دچار تغییر شده و متحول می‌شوند. با در نظر گرفتن مطالب فوق، بررسی و مطالعه این تغییرات رخ داده در زمان‌های بسیار دور جز با بررسی آثار باستانی و علی‌الخصوص سکه‌های شاهان در ادوار مختلف امکان‌پذیر نیست. بنابراین در این طرح پژوهشی بررسی سکه‌های نقره بدست آمده از شاهان عصر ساسانی و شناخت تغییرات زبانی و خط این دوره در نظر است که قطعاً نتایج ارزشمندی را در شناخت سیر تحول تاریخ زبان و خط اقوام ایرانی و در نهایت دست یافتن به اطلاعاتی مفید در زمینه تاریخ فرهنگ، روابط اجتماعی و سیاسی آن دوره به دنبال خواهد داشت. انتخاب سکه‌های نقره صرفاً به دلیل تنوع سکه‌های نقره ضرب شده توسط شاهان ساسانی و ادوار بعد از آنهاست برخلاف سکه‌های طلا، که بنابر نظر محققان در مقیاس‌های خیلی کم ضرب می‌شده یا در بیشتر موارد اصالت به ضرب آن نمی‌شده است. سکه‌های نقره معمولاً مصرف کاربرد عام داشتند.

درک و دریافت آنچه که به عنوان پیشینه تاریخی هر ملت مطرح می‌باشد شعار "گذشته چراغ راه آینده" را به خاطر می‌آورد. تاریخ از منظر تاریخ‌نویسی هرگز کامل نبوده است. کما این‌که سکه‌هایی متعلق به سه پادشاه مختلف از دوره اشکانی به دست آمده است که در هیچ یک از کتب تاریخی نامی از آنها نیست و سکه‌شناسان از آنها به عنوان "شاء ناشناس" نام می‌برند. هرچند می‌توان با مطالعه آنچه که روی سکه‌ها تحریر شده به حدود دوره تاریخی پی‌برد، ولی نام فرمانروا همچنان ناشناس است. بنابراین سکه به عنوان معتبرترین و مستندترین سند تاریخی می‌تواند راه‌گشای بسیاری از ناگفته‌ها و مسایل کشف نشده دوره‌های مختلف تاریخی باشد. هدف از نگارش این کتاب بررسی ساختاری و

معنایی نوشته‌های روی سکه‌های عصر ساسانیان و دستیابی به برخی نتایج جدید مثل تغییرات زبانی و واقعیت‌های تاریخی ایجاد شده در طول عصر ساسانیان است. سکه‌هایی که در این عصر ضرب شده و سکه‌هایی که حتی بعد از انقراض سلسله ساسانیان و ورود اسلام به امپراتوری ساسانیان برگرفته از هنر و تکنیک‌های اصیل ایرانی ضرب شده‌اند، ولی سالیان طولانی همچنان بدون تغییر ساختاری و ظاهری و فقط تغییر خط نوشتاری روی آن‌ها به کوفی^۱ و در نهایت عربی ضرب شده و مورد استفاده همگان قرار می‌گرفتند.

www.ketab.ir

۱

فصل اول: عصر ساسانیان

۱

مقدمه

۳

۱-۱ سلسله ساسانیان

۴

۲-۱ تاریخ اقتصادی ساسانیان

۵

۳-۱ تاریخ سیاسی ساسانیان

۶

۴-۱ تجارت ساسانیان

۱۰

۵-۱ تاریخچه خط و زبان در ایران

۱۲

۱-۵-۱ زبان و خط پارسی باستان

۱۴

۲-۵-۱ زبان و خط اوستائی

۱۷

۳-۵-۱ زبان و خط پهلوی

۲۳

۶-۱ شیوه نوشتاری و نگارش خط پهلوی

۲۵

۱-۶-۱ علل وجود هموارش در زبان پهلوی

۲۶

۲-۶-۱ اعداد در زبان پهلوی

۲۷

۷-۱ خط و زبان ساسانیان

۳۰

۸-۱ سنگ نوشته‌های ساسانی

۳۲

۹-۱ سکه

۳۲

۱۰-۱ سکه‌شناسی

۳۵

۱-۱۰-۱ دوره اول

۳۸

۲-۱۰-۱ دوره دوم

۳۸

۳-۱۰-۱ دوره سوم

۴۲

۱۱-۱ تاریخچه ضرب سکه در ایران

۵۶

۱۲-۱ جنس و وزن سکه‌های ساسانی

۵۸

۱۳-۱ ویژگی کلی سکه‌های ساسانی

۶۰

۱۴-۱ اهمیت سکه‌های ساسانی

۶۶

۱۵-۱ گوناگونی سکه‌های ساسانی

۶۶

۱-۱۵-۱ سکه‌های ساسانی

۶۷	۱-۱۵-۲ سکه‌های کوشانی ساسانی
۶۸	۱-۱۵-۳ سکه‌های عرب ساسانی
۶۹	۱-۱۵-۴ سکه‌های طبرستانی
۷۰	۱-۱۵-۵ سکه‌های عرب طبرستانی
۷۱	۱-۱۵-۶ سکه‌های عرب سیستانی
۷۳	فصل دوم: سکه‌های دوره ساسانی
۷۳	۲-۱ سکه‌های ساسانی
۷۴	۲-۱-۱ سال‌شمار حکومت شاهان ساسانی
۷۵	۲-۱-۲ نمای کلی یک سکه ساسانی
۷۷	۲-۱-۳ نوشتار و علائم در سکه‌های ساسانی
۱۲۳	۲-۱-۴ نوشتار روی پشت سکه‌های ساسانی
۱۲۸	۲-۱-۵ تحلیل نوشتار سکه‌های ساسانی
۱۴۹	۲-۱-۶ خصوصیات نوشتاری سکه‌های ساسانی
۱۵۴	۲-۱-۷ خصوصیات تصویری سکه‌های ساسانی
۱۵۵	۲-۱-۸ تاج شاهان در سکه‌های ساسانی
۱۵۸	۲-۱-۹ نماد در سکه‌های ساسانی
۱۶۲	۲-۲ سکه‌های کوشانی ساسانی
۱۶۳	۲-۲-۱ نوشتار و علائم در سکه‌های کوشانی ساسانی
۱۶۵	۲-۲-۳ سکه‌های عرب ساسانی
۱۶۶	۲-۳-۱ سال‌شمار فرمانروایی حکام عرب مسلمان
۱۶۷	۲-۳-۲ نمای کلی یک سکه عرب ساسانی
۱۷۳	۲-۳-۳ نوشتار و علائم در سکه‌های عرب ساسانی
۱۹۱	۲-۳-۴ نوشتار روی و پشت سکه‌های عرب ساسانی
۱۹۶	۲-۳-۵ تحلیل نوشتار سکه‌های عرب ساسانی
۱۹۸	۲-۴ سکه‌های طبرستانی
۲۰۰	۲-۴-۱ سال‌شمار فرمانروایی اسپهبدان طبرستان
۲۰۰	۲-۴-۲ نمای کلی یک سکه طبرستانی
۲۰۲	۲-۴-۳ نوشتار و علائم سکه‌های طبری

۲۰۴	۴-۴-۲ نوشتار روی و پشت سکه‌های طبرستانی
۲۰۵	۴-۴-۲ تحلیل نوشتار سکه‌های طبرستانی
۲۰۶	۵-۲ سکه‌های عرب طبرستانی
۲۰۶	۵-۲ ۱- سال‌شمار فرمانروائی حکام عباسی در طبرستان
۲۰۷	۵-۲ ۲- نمای کلی یک سکه عرب طبرستانی
۲۰۸	۵-۲ ۳- نوشتار و علائم سکه‌های عرب طبرستانی
۲۱۵	۵-۲ ۴- نوشتار روی و پشت سکه‌های عرب طبرستانی
۲۱۷	۵-۵-۲ تحلیل نوشتار سکه‌های عرب طبرستانی
۲۱۷	۶-۲ سکه‌های عرب سیستانی
۲۱۸	۶-۲ ۱- سال‌شمار فرمانروائی حکام سیستان
۲۱۸	۶-۲ ۲- نمای کلی یک سکه عرب سیستانی
۲۲۰	۶-۲ ۳- نوشتار و علائم در سکه‌های عرب سیستانی
۲۲۶	۶-۲ ۴- نوشتار روی و پشت سکه‌های عرب سیستانی
۲۲۸	۶-۲ ۵- تحلیل نوشتار سکه‌های عرب سیستانی
۲۲۹	فصل سوم: سیر تحول خط و زیارت‌نامه‌های ساسانی
۲۲۹	۳-۱ تطور خط و زبان در سکه‌های پهلوی
۲۳۵	۳-۲ مهم‌ترین تحولات زبان پهلوی
۲۳۸	۳-۳ کلام آخر
۲۴۱	منابع و مأخذ